ABC Certified

سائينم سدائين ڪرين مٿي سنڌ سڪار

Ph:022-2785535
Fax:022-2782785, 2101312

Daily Sindh Hyderabad

روزاني سنڌ حيدرآباد

ساحلي وسيلا ۽ ماڻهن جي روزگار جو تحفظ

جان خاصخيلي

اها ڪيڏي نه اُتساهيندڙ ڳالهه آهي جو هاڻي پاڪستان حڪومت ۽ غير سرڪاري ادارا اها ڳالهه محسوس ڪرڻ لڳا آهن ته هتي موسمياتي تبديلين جا اثر نمايان آهن جنهن سان خاص طور تي ساحلي علائقن ۾ رهندڙ ماڻهن جي زندگي ۽ روزگار داءَ تي آهي. سنڌ جي ساحلي علائقن مان لڏپلاڻ خود اها ڳالهه واضح ڪري ٿي ته ماڻهو ڪيئن نسلن کان پوءِ ڪيترو پاڻ کي غير محفوظ سمجهڻ لڳا آهن. مينگروز فار فيوچر پروگرام جي ڪوآرڊينيٽر ڊاڪٽر اسٽين ڪرسٽينسين جو خيال آهي ته موسمي تبديلين جي ڪري ترقي ڏانهن وڌندڙ ملڪن جي ساحلي علائقن جي ماحوليات وڌيڪ متاثر ٿي رهي آهي. هن چيو ته سڄي دنيا جي اڌ آبادي ساحلي علائقن تي ٻڌل آهي ۽ اوڀر ايشيا جي 70 سيڪڙو آبادي جي روزگار جو دارومدار ساحلي وسيلن تي آهي. هن چيو ته اها سڀني ادارن جي، گڏيل ذميواري آهي ته اهي انهن تبديلين جي اثرن جي ڪري خوراڪ جي وسيلن ۽ متاثر ماڻهن جي روزگار جي تحفظ لاءِ ڪوششون ڪن. هن پاڪستان حڪومت پاران 2010 کان ايم ايف ايف جي ميمبر ٿيڻ کان پوءِ تمر جي ٻيلن جي بحالي لاءِ کنيل قدمن جي واکاڻ ڪئي ۽ چيو ته اصل ۾ اهڙيون ڪوششون ئي موسمي تبديلين سان قدرتي وسيلن ۽ ماڻهن جي روزگار تي پوندڙ اثرن کي گهٽائڻ لاءِ ڪارگر ٿي سگهن ٿيون. هو ايم ايف ايف جي ريجنل اسٽيرنگ ڪميٽي جي نائين گڏجاڻي جي افتتاحي تقريب ۾ ڳالهائي رهي هئي. پاڪستان جي ساحلي شهر ڪراچي ۾ ٿيندڙ هن گڏجاڻي ۾ ايم ايف ايف جي ميمبر ملڪن انڊيا، انڊونيشيا، مالديپ، پاڪستان، سريلنڪا، ٿائيلينڊ ۽ ويٽنام جي نمائندن شرڪت ڪئي. آءِ يو سي اين ايشيا جي ريجنل ڊائريڪٽر ابن مارڪ ڪابراجي ساحلي ماحوليات تي انساني ترقي سان پوندڙ اثرن تي روشني وجهندي چيو ته موسمياتي تبديلين سان ساحلي ماحوليات ۽ ماڻهن جي روزگار جي وسيلن جي تباهي ۾ وڏو هٿ انساني ترقي وارن منصوبن جو آهي جنهن ڀيانڪ صورتحال پيدا ڪري ڇڏي آهي. هن حوالو ڏنو ته ٿائيلينڊ اقتصادي ترقي، خاص طور تي جهينگن جي فارم جي نالي ۾ 70 سيڪڙو تمر جا ٻيلا تباهه ڪري ڇڏيا آهن. هن چيو ته ساحلي علائقن جي تحفظ جو دارومدار خانگي ادارن جي ترجيح تي آهي ته اهي پائيدار ترقي واري پاليسي اختيار ڪن جنهن سان قدرتي وسيلا محفوظ رهن جن تي هزارين ماڻهن جي روزگار جو دارومدار آهي.

آءِ يو سي اين جي ريجنل ڪائونسلر جاويد جبار چيو ته اسان کي ٻين ملڪن پاران کنيل مثبت قدمن مان سکڻ گهرجي. هن چيو ته اسان کي ساحلي علائقن ۾ رهندڙ ماڻهن ۾ تمر جي اهميت جي سلسلي ۾ جاڳرتا پيدا ڪرڻ گهرجي ته جيئن قدرتي وسيلا به محفوظ ڪري سگهون ۽ ماڻهن کي متبادل روزگار ڏانهن به آماده ڪريون. موسمي تبديلين جي پاڪستان، خاص طور تي سنڌ صوبي جي قدرتي وسيلن تي پوندڙ اثرن جي حوالي سان ڊبليو ڊبليو ايف، پائيلر ۽ پاڪستان فشرفوڪ فورم ۾ ڪوششون ڪري رهيا آهن. خاص طور تي مقامي ماڻهن ۾ تمر جي اهميت ۽ تحفظ لاءِ فشرفوڪ وڏي تحريڪ هلائي آهي جيڪا اڃا به جاري آهي.

اهڙي ئي هڪ پروگرام ڪلائيميٽ چينج ۽ ان جا ساحلي وسيلن ۽ ڪميونٽي جي روزگار تي اثر جي عنوان سان ٿيل سيمينار ۾ واضح ٿيو ته ڊبليو ڊبليو ايف پاران ڪميونٽي سطح تي ڪلائيميٽ ايڊاپٽيشن جو پروگرام شروع ڪيو ويو آهي جنهن جي سلسلي ۾ سنڌ جي ٺٽي جي ساحلي علائقن ڪيٽي بندر ۽ کاري چاڻ کان بلوچستان جي جيوڻي واري علائقي تائين مقامي ماڻهن ۾ موسمي تبديلين جي اثرن توڙي متبادل روزگار جي حوالي سان جاڳرتا مهم شروع ڪئي ويندي ته جيئن ماڻهو ايندڙ وقت ۾ ڪنهن به خطري کان بچي سگهن. هن پروگرام جي فوڪل پرسن ناديا ٻاجوا ٻڌايو ته اهي ڪميونٽي جي غير محفوظ هئڻ واري صورتحال جي حوالي سان ريسرچ ڪري رهيا آهن ته جيئن ان جي روشني ۾ سندن زندگي ۽ روزگار کي سامهون ايندڙ خطرن سان منهن ڏيڻ لاءِ ڪي اپاءَ وٺي سگهجن. اهو سيمينار پنهنجي نوعيت جو منفرد ان ڪري به هو جو ان ۾ اڪثريت عورتن جي هئي جيڪي ڪراچي جي ساحلي علائقن کان ڪهي آيون هيون. پائيلر، پاڪستان فشرفوڪ فورم ۽ نيشنل ڪائونسل فار اينوائرنمينٽل جرنلسٽ پاران ڪوٺايل هن پروگرام ۾ مقامي ماڻهن جو وڏو انگ شامل هو. چاڪاڻ ته موسمي تبديلين جي ڪري اهي ئي وڌيڪ متاثر ٿين ٿا. گلوبل ويڪ آف ايڪشن فار ڪلائميٽ جسٽس جي سري هيٺ ٿيندڙ هن سيمينار ۾ ڳالهائيندي ناديا ٻاجوا چيو ته "اسان ان حوالي سان مقامي ماڻهن سميت مختلف ادارن کان سائنسي ۽ سماجي اثرن متعلق معلومات وٺي رهيا آهيون ته جيئن اسان پنهنجي ڪم جي ڪاميابي سان شروعات ڪري سگهون. اسان مهڙ ۾ صرف ٺٽي ضلعي جي ساحلي علائقي جي هڪ يونين ڪائونسلن ۾ ڪم شروع ڪنداسين ۽ ان کان پوءِ اسان ان جو دائرو وسيع ڪنداسين.

" اها حقيقت آهي ته موسمياتي تبديلين جا اثر اسان جي ماحول تي به نمايان آهن ۽ ان ۾ ڪو به شڪ ناهي. حڪومت به ان سلسلي ۾ ڪم ڪرڻ چاهي ٿي. پر بهرحال ڊبليو ڊبليو ايف جي شروعات ان سلسلي جي پهرين ڪڙي آهي جنهن ۾ ڪميونٽي سان گڏجي ڪم ڪرڻ جي ضرورت آهي ته جيئن مقامي ماڻهن جي چاهه مان به سکي سگهجي."

هن ٻڌايو ته پاڪستان موسمياتي تبديلين جي اثرن جي حوالي سان ٿيل مطالعي ۾ 16 نمبر تي آهي. هن ٻڌايو ته ڊبليو ڊبليو ايف طرفان تمر جي پوکي ترجيح تي آهي چاڪاڻ ته تمر جا ٻيلا في هيڪٽر جي حساب سان وڌيڪ ڪاربان گيسون جذب ڪرڻ جي سگهه رکن ٿا. جيوڻي کان ڪيٽي بندر تائين پوکيل تمر جا ٻيلا ان حوالي سان ڪارگر ثابت ٿي سگهن ٿا. توڙي جو تمر جا ٻيلا گهٽجي ڪري سنڌ جي ساحلي علائقي ۾ ٿي آهن پر هن اداري جي ناديا ٻاجوا جو خيال آهي ته 1050 ڪلوميٽرن واري سڄي ساحلي پٽي تي تمر جا ٻيلا پوکيا وڃن. هن چيو ته مقامي ماڻهو پنهنجي نسلن کان قدرتي وسيلن جا محافظ رهيا آهن پر اهي روزگار سان گڏ ڪنهن نه ڪنهن حوالي سان انهن وسيلن کي نقصان به پهچائين ٿا ان ڪري ضروري آهي ته هن پروگرام ۾ انهن ماڻهن کي روزگار سميت متبادل وسيلا مهيا ڪري ڏنا وڃن ته جيئن اهي وسيلا محفوظ ٿي سگهن. مثال طور هن چيو ته هي ماڻهو ٻارڻ توڙي مال جي چاري لاءِ تمر جو جهنگ وڍين ٿا. پيو ته انهن ماڻهن لاءِ سولر انرجي جو بندوبست ڪيو ويندو. ان کان سواءِ اهو علائقو چاڪاڻ ته زرعي آهي ان ڪري هارين لاءِ اهڙا فصل متعارف ڪرايا ويندا جيڪي ٿوري پاڻي تي ٿي سگهن ۽ خوراڪ جي کوٽ کي پورو ڪري سگهن.

ڪراچي جي ساحلي ڳوٺ ابراهيم حيدري جي بزرگ ناکئي مجيد موٽاڻي پنهنجي وسيع تجربي جي روشني ۾ ٻڌايو ته گهڻو اڳي هي ساحل مڇي ۽ جهينگن جي موجودگي، تمر جي ٻيلن توڙي ماحوليات جي حوالي سان شاهوڪار سمجهيو ويندو هو پر هاڻي نه ته اهي تمر جا ٻيلا رهيا آهن ۽ نه وري پاڻي صاف رهيو آهي. وڌندڙ

سامونڊي ڳدلاڻ جي ڪري هڪ ته مڇي جو نسل ختم ٿيندو پيو وڃي پيو ته سمنڊ جي ڪاڌ سان هاڻي ساحلي ڳوٺ ۽ ڪنڌيون غيرمحفوظ ٿيڻ جي ويون آهن. ان سان هاڻي ماضي جا خوشحال گهراڻا ڏکي زندگي گذارڻ تي مجبور آهن. هن ٻڌايو ته جڏهن به دنيا ۾ سامونڊي طوفان جي گهنٽي وڄندي آهي ته ان جو خطرو هتي محسوس ٿيندو آهي ۽ چوڻ ته ڪراچي اهڙي ڪنهن طوفان جي رستي تي آهي جيڪو ڪڏهن به متاثر ٿي سگهي ٿو. هن چيو ته سنڌ جي ساحل تان مڇي جو گذر ڪندڙ ماڻهن جو تعداد ٽيهه لک ٻڌايو وڃي ٿو. انهن ٽيهه لکن مان ڪيترا ماڻهو موسمياتي تبديلين جي ڪري سامونڊي چاڙهه سبب محفوظ علائقن ڏانهن لڏپلاڻ ڪري رهيا آهن جنهن ڪري اڪثر ڳوٺ يا ته سمنڊ ۾ اچي ويا آهن يا غيرآباد آهن. هن چيو ته 1999 واري سائيڪلون کان پوءِ اڪثر سامونڊي علائقا لڳاتار طوفان جي لپيٽ ۾ آهن جنهن ڪري زرخيز زمين بنجر ٿي وئي آهي. چراگاهه تباهه ٿي ويا آهن. مٺي پاڻي جون ڍنڍيون ڪاريون ٿي ويون آهن جنهن ڪري هڪ ته ماڻهن جو روزگار ختم ٿي ويو آهي پيو ته اتي رهندڙ جيوت به ختم ٿي وئي آهي. هن چيو ته سڀ کان وڌيڪ متاثر ماهيگير عورتون ٿيون آهن جيڪي هاڻي بيروزگاري جي طوفان سان منهن ڏئي رهيون آهن. هن ٻڌايو ته اها صورتحال صرف پاڪستان جي ساحل جي ناهي پر خود پاڙيسري ملڪ انڊيا جي به آهي جتان جا ماهيگير مڇي جي تلاش ۾ اهڙي خطرناڪ موڙ تي پهچن ٿا جتان هو گرفتار ٿي سالن تائين جيلن ۾ سزا ڀوڳين ٿا.

ان حوالي سان پاڪستان فشرفوڪ فورم جي جنرل سيڪريٽري سعيد بلوچ جو چوڻ هو ته دنيا جي ساحلي ملڪن ۾ آيل سامونڊي طوفانن اتي جي حڪومتن توڙي پر واسين وسندين ۾ رهندڙ ماڻهن تي خطرناڪ اثر ڇڏيا آهن. اهو ئي سبب آهي جو اتان جي حڪومتن انهن طوفانن مان جيڪي سبق سکيا آهن انهن جي روشني ۾ انهن اپاءَ به ورتا آهن جنهن ڪري هاڻي اتي ڪنهن به طوفان سان ايترو نقصان نه ٿو ٿئي. پر ان سلسلي ۾ هن ٻڌايو ته پاڪستان دنيا ۾ آيل تباهين ۽ ايندڙ طوفانن مان سبق نه پرايو آهي. اها ڪيڏي نه عجيب صورتحال آهي جو پاڪستان جا قدرتي وسيلا تباهه ٿي رهيا آهن، موسمياتي تبديلين جي ڪري وڏي پشماني تي لڏپلاڻ ٿي رهي آهي پر حڪومت ان جو ڪو به نوٽيس نه ورتو آهي. جيتوڻيڪ اڳين هجي ها ته سرڪاري سطح تي اهڙا پروگرام شروع ڪيا وڃن ها جن سان مستقبل جي خطرن سان منهن ڏئي سگهجي. هن ملڪن جا نالا ڳڻي چيو ته خود آمريڪا ۾ آيل سينڊي طوفان سان ساحل تي ٻڌل شهرن ۾ ايتري تباهي نه آئي آهي پر ڪراچي کي بچائڻ لاءِ اسان وٽ ڪا به حڪمت عملي ناهي. تمر جا ٻيلا تباهه ڪري رهيا آهيون جيڪي اهڙن طوفانن کان بچائي سگهن ٿا. اسان قدرتي وسيلن جي تباهي سبب ٿيندڙ لڏپلاڻ مان به ڪجهه نه سکيا آهيون. اسان ترقي جي نالي ۾ اڃا تائين سمنڊ جي زمين تي والار ڪري شهر کي وڌائي رهيا آهيون. آمريڪي شهر نيو يارڪ توڙي انڊيا جو ممبئي سمنڊ جي ڪناري تي آهن ۽ انهن شهرن اهڙين مصيبتن سان منهن ڏنو آهي. هن چيو ته ڪراچي ۾ سامونڊي زمين والاري جيڪا ترقي ڪري رهيا آهيون تنهن سان جيڪا به تباهي ايندي ان کي قدرتي کان وڌيڪ پنهنجي هٿرادو چونداسين چاڪاڻ ته ان تباهي لاءِ اسان پاڻ تياري ڪري رهيا آهيون. اها روش تبديل ڪرڻ لاءِ هن چيو ته حڪومت ڪجهه سال پهرين جيڪو ڪلائيميٽ چينج پاليسي ڊرافٽ تيار ڪيو هو تنهن جي منظوري ڪافي ناهي پر ان تي عمل ڪيو وڃي.

پائيلر جي ذوالفقار شاهه جو چوڻ هو ته پاڪستان ۾ سڀ کان وڌيڪ خطري هيٺ سنڌ صوبو آهي. هن ٻڌايو ته 1999 کان پوءِ آيل طوفانن، سائيڪلون، زلزلن ۽ ٻوڏ جي ڪري سنڌ جي ماڻهن جيڪا تباهي ڏٺي آهي ان مان سبق پرائڻ جي ضرورت آهي. هن چيو ته سنڌ جي پنج ڪروڙ آبادي مان ٽي ڪروڙ کان وڌيڪ ماڻهو ٻهراڙين ۾ رهن ٿا جن مان اڪثريت قدرتي وسيلن جي لٽ مار ۽ غربت سان منهن ڏئي رهي آهي. هن چيو ته هڪ ڪروڙ اسي لک ماڻهو غربت جي لڪير کان هيٺ واري زندگي گذارڻ تي مجبور آهن. اهي شديد غربت جي ڪري خوراڪ جي کوٽ جو شڪار آهن. اهي ئي ماڻهو اصل ۾ قدرتي وسيلن جا صدين کان محافظ آهن پر انهن کي پنهنجي وسيلن کان محروم ڪري ڪين غربت جي اذيتناڪ زندگي گهارڻ تي مجبور ڪيو ويو آهي. هن چيو ته موسمي تبديلين جا اثر ان کان وڌيڪ پيا کهڙا ٿيندا جو ٽن سالن تائين جنهن نموني سان وسڪارا ٿيا آهن انهن سنڌ کي لڳاتار ٻوڏ جي لپيٽ ۾ ڏئي ڇڏيو آهي. ان سان نه صرف اسڪول، ٻهراڙين ۾ موجود صحت جون سهوليتون شديد متاثر ٿيون آهن پر انهن ماڻهن جي روزگار توڙي زندگي تي خوفناڪ اثر ڇڏيا آهن.

امر گرڙي جو چوڻ هو ته پاڪستان 350 ارب رپيا ماحوليات جي تباهي جي قيمت ادا ڪري رهيو آهي جنهن سان سڄي قوم متاثر ٿي رهي آهي. هن چيو ته ملڪ جي اسپتالن ۾ داخل مريضن جي اڪثريت انهن جي آهي جيڪي صاف پاڻي نٿا واپرائي سگهن. اهڙي ملڪ جي حڪومت ترقي جي نالي ۾ تباهه ٿيندڙ پنهنجي ماحوليات کي ڪيئن ٿي محسوس ڪري سگهي جيڪا پنهنجي شهرين ککي صاف پاڻي به نٿي پهچائي سگهي. بهرحال، آءِ يو سي اين، ڊبليو ڊبليو ايف ۽ فشرفوڪ فورم طرفان پنهنجي قدرتي وسيلن جي مالڪي وارو تاثر اتساهيندڙ آهي. جيڪڏهن گڏيل ڪوششون ڪيون وڃن ته شايد پنهنجي ساحلي علائقن ۾ موجود قدرتي وسيلن ۽ ماڻهن جي روزگار کي بچائي سگهجي ٿو ۽ مستقبل ۾ ڪنهن اهڙي طوفان سان به منهن ڏئي سگهجي ٿو.